

ביאורים

היום נעסוק בעשרת הכללים הבסיסיים לבניית העמדה הנפשית שצריכה להיות אצל כל עובד ה', שעל גביהם בנויה כל שאר עבודת ה', ובהם היא תלויה. האדם צריך לבנות בתוכו מבט נכון לגבי הטובות שה' מיטיב עימו, וכל עשרת הכללים שמביא רבנו בחיי מחזקים את העניין הזה - כיצד לשים במרכז את הכרת הטובה כלפי ה', שהיא הבסיס המחייב של עבודת ה', כמבואר בפרקים הקודמים, ומהיחס הנכון לאלוהיו נגזר גם היחס הנכון לבני האדם שסביבו.

רבנו בחיי אומר שבכללים אלו תלויה כל עבודת ה' של האדם.

אלו הם הכללים:

בשום פנים לא ישתמש האדם בטובה שה' מיטיב לו כדי לחטוא, שהרי זו ממש כפיות טובה.

להרבות בהודיה לה' על הטובות שהוא מיטיב לנו, וכך תבסס בלב הכרת הטובה כלפי ה'.

שיעריך אדם כל טובה שהוא מקבל מה', אפילו הקטנה ביותר, וידע שהיא לא מובנת מאליה.

ידע האדם שכל טובה המגיעה אליו מאדם מסוים - באמת ה' הוא המיטיב לו, והאדם הוא רק אמצעי להעביר לו את הטובה הזו.

שידע שכל טובה המגיעה אליו, אינה בגלל חוכמתו או כוחו, כי הרי גם הם מתנה אלוהית, ואם כן נמצא שגם טובות אלו הם מה'.

שידע שכל טובה שיש לו תישמר אצלו לא באמצעות כוחו והשתדלותו אלא ברצון ה', ברצותו היא תישאר אצלו וברצותו היא תילקח מאיתו. דבר זה מעמיק עד כמה כולו תלוי רק בהקב"ה המיטיב לו.

גם אם האדם רואה שה' מיטיב לו ולא לחברו, לא יחשוב האדם שהוא צדיק יותר מחברו, אלא הקב"ה מיטיב עמו בלי קשר למעשיו, ואין זה אומר שום דבר לגבי השני. עניין זה עקרוני כי הוא מסיט את המבט של האדם מעצמו, וממקד אותו אך ורק בטובת ה'.

שהטובה שקיבל לא תגרום לו חס ושלום להפחית ממעשיו הטובים, אלא אדרבה, רק תדרבן אותו להוסיף מעשים טובים.

יביט האדם תמיד על אלה שטובתם פחותה משלו, וישמח בטובה הרבה שקיבל, ולא יביט על אלה שטובתם מרובה משלו, וירגיש שלא קיבל מספיק. ובמעשים טובים להיפך - יסתכל האדם באנשים שמעשיהם הטובים מרובים משלו כדי ללמוד מהם.

אם חטא האדם ולא נענש מיד - לא ישלה האדם את עצמו שגם בעתיד ה' לא יעניש אותו, כי לקב"ה חשובים מעשי האדם, והוא גומל עם האדם לפי מעשיו.

הרחבות

• השימוש הראוי בחסדי ה'

שלא ישימנה סבה להמרותו. רבנו בחיי מדריך אותנו שלא להשתמש בטובה כנגד רצון ה' ולא להיות בכך כפויי טובה. בדברי רבנו בחיי לאורך הפרק עולה הדרישה ממקבל הטובה שלא יבוא על ידה להתנהגות שלילית. הרב סולובייצ'יק מוסיף ומדגיש את העשייה החיובית הנדרשת ממי שמשפיע עליו הקב"ה בחסדו: "חסדי ה', אומרת היהדות, אינם ניתנים לאדם מתנת חנים, הם מחייבים משהו... אומנם השפעת החסד באה מידו הפתוחה, הגדושה והרחבה של הקב"ה, אבל אין היא מתנה ללא שיוור וללא תנאי, אין היא דורון מוחלט... כשהקב"ה נותן לאדם עושר ונכסים, השפעה וכבוד - על המקבל לדעת איך להשתמש בהם איך להפוך את המתנות היקרות לכוחות יצירה פוריים. איך לשתף את הזולת בשמחתו וגדולתו, איך לגמול חסד עם חסדי ה' הנובעים ובאים אליו ממקור אין סוף. אם אין רוב טובה מביא את האדם לידי השתעבדות מוחלטת לקב"ה, הוא חוטא חטא יסודי, ובעטיו באה המצוקה הקשה המזכירה לו את חובתו לבוור עולם בעד מתנת החסדים" [איש האמונה, עמ' 70-71]. הרב סולובייצ'יק מסביר שחסדי ה' ניתנים לאדם על מנת שישתמש בהם למטרה מסוימת שלשמה הופקדו בידו כוחות אלה, ולא להנאתו הגשמית בלבד. על פי גישה זו נדרש ממי שהושפעה עליו הטובה לחשוב כיצד ניתן להגשים על ידה את היעדים האלוהיים, ובכך לפעול עם א-ל.

פרק שביעי

מיעוט ההודאה המחוייב

ומה ששאלת על המעוטה^ו שעבודות האלהים, שאין אדם יוצא ידי חובתו בפחות ממנה, ותתחייב לו^ו בה התמדת טובתו עליו, הם עשרה ענינים.

מהם, שלא ישימנה^ו סבה להמרותו.

ומהם, שיזכיר טובת האלהים בלשונו תמיד, וירבה להודות לו ולשבחו בלבו עליה ובנראה מדבריו.

ומהם, שלא תהיה נמבזה^ו ומעוטה בעיניו.

ומהם, שלא יתלה בזולתו אם תהיה על ידי אמצעי, שיודה האמצעי ויתעלם מהזדות הבורא עליה.

ומהם, שלא יתפאר בה ויעלה על דעתו כי בכחו לקחה ובחכמתו, או במה שהוא ראוי לה^ו.

ומהם, שלא יעלה במחשבתו שיתמידה^ו בהשתדלותו בה^ו, ושתאבד ממנו אם יתעלם ממנה.

ומהם, שלא יבזה מי שחסר^ו הטובה ההיא, ויראה את עצמו טוב ממנו לפני האלהים, ושמו^ו האלהים מנסה אותו^ו בה להראות מה שנסתר בו מרע המצפון, ותשיאהו^ו הטובה, ויהיה כל חסר טוב טוב ממנו לפני האלהים.

ומהם, שיהיה לבלו שלם עם האלהים בכונתו ובהכנעו, ואם^ו לא יוסיף במעשהו על מה שהיה בתחלה, ולא הוסיף בהודאה ובשבחה, יתמיד על מה שהיה בו, וישתדל לכון את לבו במעשהו לאלהים, ואל תהיה הטובה גורמת לקצר ממעשהו הראשון ולטרד אותו מהוסיף בכונתו לאלהים.

ומהם, להיות עינו תמיד^ו על מי שהוא למטה ממנו ברב הטובות, לא על מי שהוא למעלה ממנו, וכן ראוי לו להיות עינו תמיד על מי שהוא מרבה בעבודת האלהים יותר ממנו, כדי שישתדל לעלות אל מעלתו, ואל יביט למי שהוא ממעט בה יותר ממנו, ויתגאה במעשהו ויתעלם^ו ממנו.

ומהם, שלא ישיאהו ארץ סתר^ו הבורא יתעלה עליו, וארץ אפיו לו, כדי שיהיה בטוח מקצפו וימרה אותו.

הנוטים מעבודת ה'

כי כל מה שהגיעו דבריהם אלינו מן הקדמונים שעברו, וראינו מן הנמצאים עמנו, שהטיב להם האלהים במיני הטובות, ונטו מעבודת האלהים אל המרותו, לא נכשלו אלא במה שספרתי לה, זה גלוי ומפרסם בספרי הנביאים עליהם השלום בכל דור ודור, והם כל מפסדי השער השלישי הזה אשר כוננתו בו באור חייב קבלת עבודת האלהים.

הראוי לטובה והמוטב מטובה

ומי שלא יכול להוסיף בעבודת האלהים ברבות טובותיו, ויכול לקבל מה שזכרתי לשם שמים, יהיה ראוי להתמדת הטובה לו המיחדת לו. ואם יסירנה ממנו, יהיה לאחד משני דברים, או לקחות בזה עון שקדם לו, או לשלם לו בעולם הבא תמורתה^ו מה שהוא גדול ויקר ממנה ועודף עליה הרבה.

המעוטה - המינימאלית, ההכרחית. **ותתחייב לו** - כגמול על עבודתו. **שלא ישימנה** - שהטובה לא תגרום להחטיאו. **נמבזה** - בזויה, פחותה. **ראוי לה** - שמגיע לו בזכות ולא בחסד. **שיתמידה** - הטובה תינתן בקביעות. **בהשתדלותו בה** - אלא יתלה ברצון ה'. **מי שחסר** - כגון: עני. **ושמא** - שהרי יתכן. **אותו** - את העשיר. **ותשיאהו** - הסיתה אותו לחטוא בבחינת 'וישמן וישורון ויבעט'. **ואם** - ואף אם. **להיות עינו תמיד וכו'** - וכך יגיע לשמוח בחלקו. **ויתעלם** - יתרפה מעבודתו. **ארץ סתר** - ה' אינו מענישו על מעשיו הרעים לאורך זמן. **יסירנה ממנו** - השכר הטוב לא ניתן לו. **תמורתה** - תמורת הפסד הטובה.